

Ympäristövaliokunta

Kulttuuripoliittinen selonteko

Sivistysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Kulttuuripoliittinen selonteko (VNS 8/2024 vp): Asia on saapunut ympäristövaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sivistysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- kulttuuriasianneuvos Emma Harju, opetus- ja kulttuuriministeriö
- erityisasiantuntija Annukka Lyra, ympäristöministeriö
- osastonjohtaja Ulla Salmela, Museovirasto
- taideasiantuntija Heli Kauhanen, Taiteen edistämiskeskus
- puheenjohtaja Eriika Lundström, Perinnemaisemayhdistys ry.
- pääsihteeri Arja Lukin, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ry
- järjestöpäällikkö Marika Punamäki, Suomen Kotiseutuliitto ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Suomen Kuntaliitto
- Suomen arkkitehtuuri- ja designmuseosäätiö sr
- Talonpoikaiskulttuurisäätiö
- Docomomo Suomi Finland ry
- ICOMOSin Suomen osasto ry.
- Kansanmusiikki-instituutti ry
- Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- Rakennustaiteen Seura ry
- Suomen Metsästäjäliitto ry
- professori Satu Huuhka, Tampereen yliopisto

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- WWF Suomi

Valiokunnan lausunto YmVL 2/2025 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Kulttuuripoliittisessa selonteossa kulttuuripolitiikan tavoitteeksi on määritelty taiteen ja kulttuurin luomiseen sekä niihin osallistumiseen perustuvan demokraattisen yhteiskunnan vahvistaminen sekä ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävä tulevaisuuden rakentaminen. Selonteko on pitkän aikavälin strategia ja toimintasuunnitelma, joka esittää tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuripolitiikan kehittämiseksi 2040-luvulle saakka. Selonteossa tunnistetaan kulttuuripolitiikan yhteydet eri politiikka-aloihin mukaan lukien ympäristöpolitiikka. Valittu kulttuurikäsite on laaja. Sen mukaan kulttuuri muodostaa yhteiskunnalle tai sosiaaliselle ryhmälle tunnusomaiset henkiset ja aineelliset piirteet. Siihen kuuluvat taiteiden lisäksi perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet, taidot, tavat ja uskomukset. Näin määriteltynä kulttuuri käsittää muun muassa kulttuuriympäristöt ja luontoon liittyvän aineettoman kulttuuriperinnön.

Kulttuurinen kestävyys osana kestävä kehityksen tavoitteita merkitsee olemassa olevan elämäntavan ja kulttuurin siirtämistä jälkipolville. Ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden merkitys kulttuurin tulevaisuudelle on tunnistettu selonteossa. Sen mukaan nämä globaalit haasteet edellyttävät päättäväisten politiikkatoimien lisäksi muutosta kulutustottumuksissa ja arvoissa, jotta merkitykselliseksi koettu elämäntapa on mahdollista sovittaa ihmiskunnan muuttuviin olosuhteisiin ja resursseihin. Selonteon mukaan kulttuuri voi tarjota alustan muutoksen käsitteilylle. Valiokunta pitää kulttuuripoliittista selontekoa laadukkaasti ja laajasti valmisteltuna politiikkaohjelmaksi, jota olemassa olevat, toimialakohtaiset strategiat täydentävät. Valiokunnan toimialan osalta on syytä nostaa esiin erityisesti Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022—2035 sekä valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023—2030. Valiokunta kiinnittää huomiota resurssien riittävyyteen selonteon toimeenpanossa.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Rakennettu ympäristö on kulttuurin arvoketjun perusta, joka käsittää 80 prosenttia kansallisvarallisuudesta, 63 prosenttia investoinneista ja 46 prosenttia kasvihuonepäästöistä. Arkkitehtuurilla ja rakentamisella voidaan vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja luontokadon torjuntaan. Yhdyskunta-, rakennus- ja maisemasuunnittelulla tuotetaan aineetonta ja aineellista pääomaa, jolla on vaikutuksia myös fyysiseen ja henkiseen huoltovarmuuteen. Kulttuuriympäristöt ja rakennusperintö luovat edellytykset kulttuuritoiminnalle. Elävät ja kerrokselliset kulttuuriympäristöt ovat merkityksellisiä asumiselle, hyvinvoinnille ja matkailulle. Valiokunta toteaa, että kulttuuriympäristön vaalimisella on tärkeä merkitys taloudellisesti, kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunnan luomisessa. Se tukee ihmisten ja yhteisöjen elämänlaatua ja hyvinvointia, jatkuvuuden tunnetta, kriisinkestävyyttä ja taloutta. Rakennetun kulttuuriympäristön hoito edistää muun muassa matkailuelinkeinoa, resurssien viisasta käyttöä ja luonnonvarojen säästämistä.

Kestävä kehityksen näkökulmasta on tärkeää, että olemassa oleva rakennuskanta säilyy käytössä ja arvokkaan rakennusperinnön säilyttämisestä huolehditaan myös yhteiskunnan voimin. Tätä taustaa vasten valiokunta pitää erittäin osuvana selonteon kirjausta, jonka mukaan arkeologisen kulttuuriperinnön suojelua sekä rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä vahvistetaan kehittä-

Valiokunnan lausunto YmVL 2/2025 vp

mällä kohteiden kestävää hoitoa sekä vajaakäytössä olevien rakennusperintökohteiden ja muiden tilojen hyödyntämistä kulttuuritoiminnassa. Kuten valiokunnan saamista asiantuntijalausunnoissa todetaan, tilojen vajaakäyttö on aikamme ongelma, johon kulttuuri voi osaltaan vastata. Käyttötarkoituksen muutoksia ja väliaikaista käyttöä on edistettävä, mutta samalla tilojen käyttöön ja ylläpitoon tulee sitoutua pidemmällä aikavälillä. Valiokunta katsoo, että rakennusperinnön säilyttäminen ja tilojen käytön edistäminen edellyttää muiden resurssien ohella riittävää tietopohjaa.

Selonteossa kuvataan kulttuuriperinnön ja tiedon muodostavan perustan ja luovuuden lähteen kulttuurin arvoketjulle. Kaikista rakennettuun kulttuuriympäristöön kuuluvista tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista, niiden kunnosta ja käyttötarkoituksesta sekä rakennusten korjausvelasta ei ole koottua tietoa valtakunnan tasolla. Valtion käytössä ja omistuksessa olevien kohteiden hallinnointi kuuluu muun muassa Senaatti-kiinteistöille. Paikallisen kulttuuriperinnön vaaliminen on pitkälti vapaaehtoistoimijoiden, paikallisten kotiseutu- ja perinneyhdistysten sekä paikallismuseoiden varassa. Monesti rakennetun kulttuuriympäristön säilyttämiseen tarvitaan niin julkisia kuin yksityisiä voimavaroja. Suomessa on esimerkiksi yli 2000 seurantaloa. Ne ovat arvokasta rakennus- ja kulttuuriperintöä, minkä lisäksi ne tarjoavat toimitiloja erilaisiin kulttuuritapahtumiin ja -harrastuksiin. Seurantalojen avustusjärjestelmä on esimerkki kulttuuriperinnön turvaamisesta yksityisen ja julkisen sektorin yhteisin panostuksin. Valiokunta yhtyy asiantuntijalausunnoissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan kulttuuriperinnön vaalisesta tulee huolehtia pitkäjänteisesti ja kestävästi.

Selonteossa on käsitelty varsin niukasti rakennusperinnön ja -suojelun merkitystä kulttuuriperinnön vaalimiselle eli kulttuurisen kestävyuden ja muiden kestävä kehityksen tavoitteiden, kuten taloudellisen ja ekologisen kestävyuden, toteutumiseksi. Rakennusperinnön vaalimisen ytimessä on resurssiviisaus, mikä tarkoittaa mahdollisimman pieniä muutoksia ja säästäväistä materiaalien käyttöä. Rakennusperinnön säilyttävä korjaaminen on osa kestävä kiinteistöpidon ja korjaamisen kulttuuria. Elinkaarikustannuksiltaan rakennusten peruskorjaaminen vaikuttaa pääsääntöisesti olevan purkavaa uudisrakentamista edullisempää. Peruskorjaaminen tukee ilmastotavoitteiden saavuttamista rakennusalalla, sillä olemassa olevien rakennusten peruskorjaaminen on säännönmukaisesti ilmastoystävällisempää kuin niiden korvaaminen uudisrakennuksilla. Peruskorjauksesta aiheutuvat tuotesidonnaiset päästöt ovat huomattavasti uudisrakennusta pienemmät, vaikka korjaus- ja muutostarpeet olisivat laajoja, esimerkiksi sisäilmaongelmista tai rakennuksen käyttötarkoituksen muuttamisesta johtuen. Peruskorjaaminen on vähäpäästöisempää silloinkin, jos uudisrakennuksen runkomateriaalina käytetään tavanomaista vähäpäästöisempää materiaalia, kuten puuta. Elinkaarikustannuksiin liittyy kuitenkin korjattavien rakennusten energiankäyttö ja tarvittavat panostukset energiatehokkuuteen. Jos olemassa olevien rakennusten energiatehokkuus on uudisrakennuksia vastaava tai se voidaan parantaa sellaiseksi, peruskorjaaminen on vähäpäästöisempää uudisrakentamisen suurempien tuotesidonnaisten päästöjen vuoksi.

Selonteon mukaan kulttuuri kuuluu jokaiselle riippumatta taustasta, kielestä, sijainnista, iästä tai taloudellisista resursseista. Tätä taustaa vasten selonteossa olisi voinut kattavammin käsitellä maaseudun ja harvaan asuttujen alueiden erityisasemaa kulttuurin saatavuuden ja rakennusperinnön säilyttämisen kannalta. Rakennetun kulttuuriympäristön vaaliminen tuo maaseutualueille vetovoimaa ja elinvoimaa esimerkiksi matkailun ja vapaa-ajan asumisen kautta. Se on myös yhdistävä tekijä, joka vaikuttaa paikalliseen identiteettiin ja aktivoi asukkaita toimimaan elinympäristönsä vaalimisen puolesta. Näin ollen erilaisissa olosuhteissa tehtävä kulttuuriympäristötyö, ku-

Valiokunnan lausunto YmVL 2/2025 vp

ten rakennusperinnön suojelu ja rakennuskulttuuri, on valiokunnan näkemyksen mukaan hyvä tunnistaa paremmin selonteon toimeenpanossa.

Valiokunnan saamista lausunnoissa on tuotu esiin, ettei kulttuuripoliittinen selonteko tunnista riittävästi kulttuuriympäristötyötä, kuten esimerkiksi rakennusperinnön suojelun, rakennuskulttuurin tai arkkitehtuuripolitiikan ja kulttuuripolitiikan välistä yhteyttä. Arkeologia ja rakennusperintö mainitaan ainoastaan hyvin lyhyesti, eikä kulttuuriympäristön käsite esiinny selonteossa. Myös arkeologinen kulttuuriperintö on huomioitu selonteossa vain maininnalla. Se on kuitenkin läsnä lähes jokaisen suomalaisen arkiympäristössä, ja siihen liittyy elinkeinotoiminnan kehittämisen mahdollisuuksia. Erityisen valitettavaa on se, että kulttuuripoliittinen selonteko sivuuttaa suomalaisen arkkitehtuurin, joka on taiteen muoto ja merkittävä luovan talouden tuotannonala. Selonteon toimeenpanossa näille erilaisille kulttuurin ja rakennetun ympäristön yhteyksille on perusteltua antaa enemmän jalansijaa.

Valiokunta yhtyy selonteossa ja siitä saaduissa lausunnoissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan kulttuuri ei ole staattinen, aikaan ja paikkaan sidottu tekijä, vaan dynaaminen prosessi. Se on väline ymmärtää menneisyyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Edellä sanottuun viitaten myös kulttuuriympäristöjen merkitystä on valiokunnan näkemyksen mukaan perusteltua käsitellä selonteossa yhteydessä osana menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaa. Tähän liittyen valiokunta nostaa esiin kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristöjen suojaamisen sotilaallisessa konfliktissa tai muussa kriisitilanteessa. Selonteossa tuodaan esille kulttuurin merkitys ihmisen henkisen kriisinkestävyyden näkökulmasta. Valiokunta katsoo, että myös kulttuurin ja kulttuuriympäristöjen kriisinkestävyys on nykyhetkessä olennainen näkökulma.

Perinneympäristöt ja luonnon monimuotoisuus

Kulttuuripoliittisen selonteon mukaan kulttuuri syntyy yhteydestämme luontoon ja määrittää suhdettamme siihen. Kulttuuri, luonto ja ympäristö ovat syvässä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Puhdas ja monimuotoinen luonto on yksi tärkeimmistä vaalittavista kulttuuriperinnöistämme ja pääomistamme. Valiokunnan näkemyksen mukaan tämä tiivistää taitavasti sen, miten kulttuuri, luonto ja ympäristö ovat syvässä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Valiokunta nostaa esiin erityisesti perinnebiotooppien merkityksen luonnonsuojelulle, kulttuurille ja kestäväälle ruuantuotannolle. Perinneympäristöt eli perinnebiotoopit ovat aikoinaan maatalouden harjoittamisen myötä syntyneitä niittyjä, ketoja ja laitumia. Niiden hoito ylläpitää avointa, hoidettua maisemaa, joka paitsi lisää paikallista pitovoimaa myös edistää matkailua ja virkistyskäyttöä. Perinnemaisemien luontotyypit ovat Suomen uhanalaisimpia luontotyyppisiä, joissa esiintyy lähes neljäsosa uhanalaisista lajeista. Perinnebiotoopit ylläpitävät pölyttäjä- ja petohyönteiskantoja, joten ne ylläpitävät ruuantuotannon jatkuvuutta. Luonnonlaitumia ei voida sellaisenaan hyödyntää ruokana, mutta edellä mainittujen monimuotoisuushyötyjen ja laidunnuksen kautta ne osallistuvat ruuantuotantoon.

Perinnebiotooppien hoitoa rahoitetaan Suomessa osana Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan ympäristökorvausjärjestelmää. Niin kutsuttujen ympäristösopimusten piirissä on ollut noin 30 000 hehtaaria alaa. Kuluvalle rahoituskaudella tavoitteeksi on asetettu, että perinnebiotooppeja ja luonnonlaitumia on järjestelmän piirissä 46 000 hehtaaria vuonna 2028. Lisäksi Helmi-ohjelmassa on tavoitteena 52 000 hehtaaria hoidettuja perinnebiotooppeja vuoteen 2030 mennessä. Perinnebiotooppien valtakunnallisen inventoinnin mukaan perinnebiotooppien hoidon ti-

Valiokunnan lausunto YmVL 2/2025 vp

lanne on todellisuudessa huolestuttava, ja ilman tehokkaita toimia pinta-alat ovat kääntymässä laskuun. Myös perinnebiotooppien laatu on heikentynyt. Perinnebiotooppeja hoidetaan yleisesti laiduntamalla ja rajatuissa kohteissa niittämällä. Valiokunnan saamista lausunnoissa on tuotu esiin kasvaneiden suurpetokantojen vaikutus perinnebiotooppien hoitoon laiduntamalla. Laiduneläimet ovat yksityisessä omistuksessa olevia nautoja, hevosia ja lampaita. Eläintenomistajat ovat haluttomia asettamaan eläimiään alttiiksi petovahingoille, mikä vaarantaa laidunnuksen. Valiokunta kiinnittää huomiota tähän niin perinneympäristöjen hoidon kuin laiduneläinten omistajien kannalta haitalliseen kehitykseen.

Aineeton kulttuuriperintö ja kestävä kehitys

Laajan kulttuurikäsitteen mukaan kulttuuri kattaa myös perinteet, tavat ja uskomukset. Selonteon mukaan kulttuuri tukee ihmisten luontosuhteen kehittymistä, jotta hyvinvoiva luonto säilyy kulttuuriperintönä tulevaisuuteen. Valiokunnan saamassa lausuntopalautteessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, ettei suomalaista, perinteistä metsästys- tai eränkäyntikulttuuria mainita selonteossa lainkaan. Suomalaiseen metsästyskulttuuriin kuuluu olennaisena osana metsästyskoiran kanssa tapahtuma metsästys. Selonteossa jää huomiotta metsästysseuratoiminta, joka on niin kaupungin kuin maaseudun asukkaita yhdistävä yhteisöllisen toiminnan muoto. Metsästysseuratoiminta luo erityisesti maaseudulla yhteisöllisyyttä, jatkaa eränkäynnin kulttuuriperinnettä sekä luo puitteet harvaanasuttujen alueiden harrastustoiminnalle ja luontoon perustuvan elämäntavan edistämiseksi. Muitakaan eränkäyntiin, luonnontuotteisiin tai koti- ja lemmikkieläimiin, kuten kansallisrotuihin, liittyviä perinteitä ei ole selonteossa mainittu. Näin ollen suomalaisten erityinen suhde luontoon jää vähälle huomiolle. Kulttuuri on jokaisen oikeus. Edellä mainitut maaseudulla ja harvaanasutuilla alueilla elävän kulttuurin muodot ovat erilaisessa asemassa kuin kaupunkeihin keskittyvä taide ja tapahtumateollisuus. Valiokunta katsoo, että erilaiset luontoon ja eränkäyntiin liittyvät perinteet kuuluvat aineettomaan kulttuuriperintöön.

Selonteossa ja valiokunnan saamista lausunnoissa on nostettu esiin kulttuurin ja kestävästä kulutuksesta kohtalonyhteys. Ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitseminen edellyttää muutosta kulutustottumuksissa ja arvoissa. Kuten selonteossa todetaan, kulttuuri voi myös tarjota alustan ilmastonmuutoksen käsittelylle. Se voi osaltaan mahdollistaa kulutuksen muutoksen aineellisten kulutushyödykkeiden, materiaalin, haalimisesta elämystalouteen. Elämystaloudessa maksetaan siitä, että kuluttaja pääsee kokemaan jotain itselleen merkityksellisestä. Siten kulttuuri tarjoaa keinoja vähentää luonnonvarojen ylikulutusta, tavarakauppaan liittyviä päästöjä sekä jätteiden käsittelyä. Toisaalta kulutustottumusten murros toisi kulttuurin rahoitukseen selonteossakin toivottua yksityistä rahoitusta. Valiokunta pitää tätä kulttuurin ja kestävästä kulutuksesta yhteyttä toimialansa kannalta merkittävänä näkökulmana.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Ympäristövaliokunta esittää,

että sivistysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto YmVL 2/2025 vp

Helsingissä 28.3.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Krista Mikkonen vihr
varapuheenjohtaja Pinja Perholehto sd
jäsen Pauli Aalto-Setälä kok
jäsen Marko Asell sd
jäsen Petri Huru ps
jäsen Christoffer Ingo r
jäsen Vesa Kallio kesk
jäsen Mai Kivelä vas
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Johan Kvarnström sd
jäsen Merja Rasinkangas ps
jäsen Tere Sammallahti kok
jäsen Sara Seppänen ps
varajäsen Antti Kangas ps
varajäsen Ari Koponen ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Susanna Paakkola